

the music of the Protestant worship. It highlights the main differences in the approach to the use of music in worship Protestants and Catholics and the role of Martin Luther as the main ideologue of Protestantism and the founder of the Protestant chorale. The material of the research are monographs and articles on the problems of Protestantism in general and Protestant sacred music in particular. It is proved, that the typical signs of Protestant sacred music due to the basic principle of Protestantism – «Sola», the main difference between the Catholic and Protestant use of music in worship is to attract people to a common retirement following the example of the early church.

Keywords: church, religion, the Reformation, Luther, music, Protestantism, Protestant chorale.

Ярош О. А., соискатель кафедры философии, Житомирский государственный университет им. И. Франко, преподаватель кафедры философии и религиоведения, Украинский гуманитарный институт (Украина, Буча), yarosh@ugi.edu.ua

Протестантская сакральная музыка: духовные основы и истоки формирования традиции

Рассмотрены основные духовные принципы протестантизма, которые повлияли на формирование его музыкальной традиции и обусловили ее дальнейшее развитие, характерные признаки музыки протестантского богослужения; выделены основные различия в подходе к использованию музыки во время богослужения протестантами и католиками, а также роль Мартина Лютера как основателя протестантизма и основоположника протестантского хора. Материалом для исследования являются монографии и статьи по проблематике протестантизма в целом и протестантского сакрального музыкального искусства в частности. Доказано, что характерные признаки протестантской сакральной музыки обусловлены основным принципом протестантизма – «Sola», основным отличием между католицизмом и протестантизмом использованием музыки на богослужении является привлечение народа к общему пению по примеру первоапостольской церкви.

Ключевые слова: церковь, религия, реформация, Лютер, музыка, протестантизм, протестантский хорал.

* * *

УДК 248.12:248.152:283/289

Соловій Р. П.,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Центр дослідження релігії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), romansoloviy@e-aaa.info

«ДАВНЄ–МАЙБУТНЄ» ПОКЛОНІННЯ У БОГОСЛУЖБОВИХ ПРАКТИКАХ ВИНИКАЮЧОЇ ЦЕРКВИ

Досліджено, що прагнення руху Виникаючої церкви відродити християнство як спосіб життя приводить до зацікавлення античними і середньовічними літургійними практиками, які втілювали у собі ідею про те, що не тільки інтелект, а й цілісна особа має брати участь у прославленні Бога. Розкрито концепцію «давньої–майбутньої віри» (Р. Уеббер), яка полягає в об'рунтуванні відновлення досвіду поклоніння історичних християнських церков (літургії, медитативної практики, тайств, церковного календаря тощо) та їх повторної контекстуалізації для постмодерністської культури, що виражається у зверненні до цінностей мистецтва й переживання Бога в сакральному просторі, намаганні зрозуміти літургійні символи. Доведено, що повернення до богослужбового вжитку давніх духовних практик стимулюється екуменічним імпульсом, а також намаганням при допомозі засобів постмодерністської культури залучати до християнських спільнот людей інших релігій та нерелігійних сучасників.

Ключові слова: «давнє–майбутнє» поклоніння, богослужіння, постмодернізм, Виникаюча церква.

Сучасне євангельське християнство звертається до давніх християнських практик із метою використання середньовічного духовного спадку, який формувався задовго до Реформації, для поглиблення релігійного досвіду людини XXI століття, яка нерідко в постсекулярну епоху сягає до джерел західної і східної традицій ортодоксального християнства. Ряд постмодерних християнських спільнот прагнуть уникати спрощеного бачення релігійності, намагаються розвивати цілісну віру, що стає невід'ємною частиною їхнього повсякденного життя.

Метою представленої статті є дослідження форм поклоніння у богослужбових практиках Виникаючої церкви.

Оскільки запропонована наукова проблема не була предметом окремого аналізу, то задля її розкриття звернемося до праць закордонних авторів, котрі у своїх дослідженнях прагнули висвітлити окремі аспекти богослужбових практик у християнському русі Виникаючої церкви, а саме: Скотта Бадера–Сайє, Раяна Болджера, Едді Гіббса, Тоні Джонса, Крістофера Дорна, Дональда Карсона, Дена Кімбелла, Енді Кроуча, Саллі Моргенталлера, Роберта Уеббера.

Безпосереднім наслідком заклик до відродження християнства як способу життя став інтерес руху Виникаючої церкви до античних та середньовічних літургійних практик, які втілювали у собі ідею про те, що не тільки інтелект, а й цілісна особа має брати участь у прославленні Бога. Ця тенденція, зокрема, знаходить підтримку Роба Белла, який говорить про потребу заново відкрити християнство як східну релігію. «Юридичні метафори віри, – пише він, – не вивільняють способу життя. Ми вирости в церкві, де люди знали дев'ять віршів із Біблії, чому ми не говоримо на інших мовах, але ніколи не переживали приголомшуючої присутності Бога» [3, р. 36]. Тоні Джонс також наголошує, що поклоніння повинно задіяти всі органи чуттів віруючого. Для цього слід внести відповідні зміни в церковну архітектуру, освітлення, музичний супровід богослужіння. Чому це важливо? Джонс пояснює, що католицька, англійська і православна церкви стають все більше привабливими для молодого покоління, тому що вони пропонують трансцендентність у богослужінні. Характеризуючи богослужбові практики Виникаючих церков, Роберт Уеббер зазначає, що їх послідовники прагнуть досвіду таємниці, благоговіння, здивування, трансцендентності. Раціональний світ сучасності відкинув таємницю, однак «поклоніння як вид мистецтва вказує на реальність інакшості, мету й сенс людської історії, участі Бога в історії. Це викликає таємницю і приводить нас у подив і благоговіння» [11, р. 198].

Виникаючі церкви звертаються до цінностей мистецтва і переживання Бога, Який повинен перебувати в «місці» іншому, ніж щоденний секулярний простір. Це місце має виглядати інакше, ніж те, що ми переживаємо в буденному досвіді. Постмодерністи намагаються відновити зв'язок із традиціями минулого, тому вони хочуть дізнатися і зрозуміти традиційне значення символів, що використовуються в богослужінні [6, р. 97]. Заклик повернути до богослужбового вжитку давні духовні практики живиться й потужним екуменічним імпульсом, згідно з яким євангелістські та фундаменталістські традиції виявилися нездатними збагнути й запозичити мудрість єдиної, священної апостольської Церкви. Бажання практикувати «давню–майбутню» віру стає своєрідною спробою виправити недостатню обізнаність євангельських християн з античною та середньовічною духовністю. За прагненням руху відновити давні християнські звичаї та вірування, адаптуючи їх до культури нашого часу, також стоїть намагання використовувати ідеї і засоби постмодерністської культури для залучення до християнських спільнот людей інших релігій та нерелігійних сучасників.

Варто зауважити, що спроби відродження богослужбових форм і виявів духовності, властивих для

попередніх епох, є своєрідною спробою подолати дуалізм модерності за допомогою «палеортодоксальності». Як стверджує Скотт Бадер–Сайє, «вживання мистецтва та ікон більше пов'язано з історією ікон, ніж з традиційним протестантським поклонінням. Інтеграція (у богослужіння – Р. С.) медіакліпів із світської культури викликана прагненням збудувати міст між прірвою, яка розділяє «неділю і понеділок», сакральне й секулярне, визнаючи, щоб Бог може бути знайдений у неочікуваних місцях» [1]. На поступову відмову від протестантського логоцентричного підходу до служіння, у центрі якого перебувала пасторська проповідь, звернули увагу також Едді Гіббс і Раян Болджер. Вони зауважують, що якщо протестантська Реформація усунула з богослужіння більшість обрядових елементів, то постмодерністське богослужіння відновлює їх; коли Реформація зосереджувалася на вимовленому слові, то постмодерністське поклоніння висуває мету зустрічі з Словом через досвід. «Таким чином, – наголошують вони, – прихильники руху можуть використовувати хресне знамення, пов'язане з традицією католицької церкви, і відкрито приймати містичні аспекти причастя, використання свічок та ладану. Вони можуть відновлювати давні ритуали й створювати нові <...> У Соломоновім ганку в Міннеаполісі вони також практикують йогу, масаж і фізичну молитву <...> Деякі церкви прийняли літургії і давні традиції, такі як сповідь, Євхаристія, пахоці, запалювання свічок у молитві після причастя, пісні, богослужбові книги, а деякі навіть виявили зацікавленість у чернечій духовності» [5, р. 224–227].

Характерною рисою богослужбової практики руху є також той факт, що його учасники намагаються не просто відродити давні духовні традиції, а проводять експерименти щодо їх творчої адаптації з використанням сучасних мультимедійних засобів. Так, на служінні послідовнику можуть запропонувати взяти участь у стародавній практиці молитви за схемою лабіринту при допомозі сучасних електронних засобів або через Інтернет. Корпоративна декламація апостольського символу віри може супроводжуватися демонстрацією електронних зображень графіті, кожне з яких стає візуальним коментарем до певного елементу символу віри. Саллі Моргенталлер пояснює, що це поєднання старого і нового є намаганням діяти відповідно до постмодерністської чуттєвості: злиття минулого із сьогоденням дає можливість створити щось абсолютно нове і безпрецедентне [8, р. 224]. Один із провідних критиків руху зауважує, що, наголошуючи на важливості Традиції, послідовники руху не дотримуються жодного з її історичних варіантів, створюючи свою власну еклектичну обрядову практику [2, р. 140–141]. У намаганні розвинути сучасну форму ретрохристиянства простежується вплив постконсервативного автора Стенлі Гренца, особливо відродження ним уваги до висунутої Фрідріхом Шлейєрмахером ідеї про три норми й джерела для богослов'я: Писання, традиції і культури.

Значної популярності в русі набула розроблена Робертом Уеббером концепція «давньої–майбутньої віри», що стала богословською основою для відродження давніх духовних практик [9]!. Її мета полягає в обґрунтуванні відновлення досвіду поклоніння історичних християн-

ських церков (наприклад, літургії, медитативної практики, тайнств, церковного календаря і т.д.) та їх повторної контекстуалізації для постмодерністської культури. Уеббер стверджує, що «Дух творить у церкві нове, народжується «давнє–майбутнє» поклоніння». Автор закликає заново відкрити, яким чином Бог діє через знаки води, хліба і вина, олії і покладання рук, переосмислити значення причастя, з'ясувати, як формується духовність спільноти через святкування Адвенту, Різдва, Богоявлення, Великого Посту, Страсного тижня, Пасхи і П'ятидесятниці [10, р. 10]. На думку Уеббера, «давня–майбутня» віра закликає християнство зробити три кроки, які допоможуть подолати прірву між традиційною євангельською церквою і Виникаючою церквою. По–перше, давня–майбутня віра спонукає християн повернутися до витоків, до досвіду ранньої церкви. Християнство виникло у контексті подібної до сучасної культури – водночас дуже релігійної і світської. Поклоніння ранньої церкви проголошувало Божу спасаючу роботу, утверджувало церкву як спільноту; підтверджувало універсальні символи віри; визначило відношення церкви до культури; розвинуло форми благовістя, учнівства, духовного формування, а також викликало до життя християнську етику. Проголошення абсолютності й винятковості християнської керигми привело до швидкого росту християнства і визначило спільні корені всієї церкви, до яких і закликає повернутися «давня–майбутня» віра. По–друге, для «давньої–майбутньої» віри характерне прагнення до поєднання, вона визнає важливість усіх історичних християнських традицій, стверджуючи, що розбіжності не мають розділяти християн, які повинні зрозуміти і прийняти особливості один одного, підтверджуючи єдність у рамках спільної традиції. Розбіжності, що існують між традиційними церквами й новими рухами, повинні розумітися з урахуванням культурних умов. Ця екуменічна переконаність займає центральне місце в «давньо–майбутньому» баченні. По–третє, «давня–майбутня» віра прагне бути автентичною в сучасному мінливому світі. Істина християнської віри не змінюється через те, що сучасні християни живуть у новому культурному середовищі, проте зазнають змін засоби, якими віра сповіщається і захищається. У сьогоденньому постмодерному, постхристиянському, світському і язичницькому світі церква повинна перетворюватися в контркультурний місіонерський рух у своєму повідомленні, своїй спільноті і своїй етиці. І все ж, як зауважує Уеббер, автентичне християнство зазнає впливу багатьох культурних змін: в області науки відбувається перехід від механістичного погляду на світ до розуміння його як багаторівневої мережі взаємозв'язків; у філософії – від раціоналізму до визнання і прийняття містерії; в глобалізації – монокультури змінюються мультикультурами; в історичній свідомості народжується ностальгія за минулим; у мові – пропозиційні висловлювання поступають перформансу; в проповідництві на місце монологу приходять діалог; у суспільному бутті на місці колишнього індивідуалізму зростає почуття спільноти. Без урахування цих тенденцій, очевидно, побудова автентичних «давніх–майбутніх» спільнот неможлива.

Суттєвий внесок в осмислення нового підходу до поклоніння здійснив Ден Кімбелл. Він закликає відродити у поклонінні підхід «без обмежень або правил»

¹ Російською мовою видана книга: Роберт Уеббер, Поклонение прежде и теперь: библейские, исторические и практические вопросы (СПб.: Библия для всех, 2003)

і повернутися до вчення про те, що коли християни збираються разом, то вони, безсумнівно, перебувають у Божій присутності. «Я вважаю, – пише Кімбелл, – що як віруючі, так і скептики в нашій культурі <...> спрагнені цього. Не розумної апологетики, старанного екзегетичного і пояснювального проповідування або великих музичних груп поклоніння. Нові покоління спрагнені, щоб пережити Бога в поклонінні» [7, р. 185]. Сучасне ж богослужіння Кімбелл порівнює з виставою, наголошуючи, що вислів «театралізоване поклоніння» вже сам по собі є оксюмороном. Однак звичайне церковне богослужіння, зазначає він, побудоване саме як «шоу» в театрі: «Люди терпляче сканують церковний бюлетень і читають прізвища пастирського персоналу, а також план проповіді... Потім настає момент, коли всі чекають початку! Люди дивляться на сцену і сидять, споглядаючи Акт I, що починається з бадьорого виконання декількох пісень групою прославлення і її лідером. Акт II включає в себе оголошення і рекламу різних майбутніх церковних подій... Особливістю Акту III є виступ головної зірки (проповідника), який виходить і виголошує проповідь... Шоу закінчується, і тоді ми вільні» [Ibid., р. 75].

Кімбелл розвиває ряд пропозицій, дослухавшись до яких, «модерна церква» зможе рухатися в напрямку до такого богослужіння, яке буде більш доречним для постмодерністського покоління. По–перше, проповідь повинна перестати розглядатися як центральний компонент служіння. Натомість християнське зібрання може концентруватися навколо якоїсь теми Писання, що виражатиметься за допомогою музики, мистецтва, проголошення, а також будь–яких інших елементів. По–друге, замість того, щоб зосереджуватися тільки на слуханні проповіді, служіння має залучати цілісний досвід та всі органи відчуттів людини. По–третє, служіння, традиційно спрямовані на те, щоб відповідати усім сучасним вимогам для публічних заходів, повинні створювати простір для емпіричних і духовно–містичних переживань. Для цього у церковні приміщення потрібно повернути вітражі (принаймні на відеоекранах); освітлені й життєрадісні зали для служінь варто затемнити, тому що темрява показує сенс духовності; під час богослужінь доречно використовувати сучасні технології, однак лише з метою сприяння учасникам у переживанні давнього, містичного духовного благоговіння. З цією ж метою у місця зібрань повертаються хрести та інші релігійні символи, а приміщення для служінь влаштовуються так, щоб спрямувати всю увагу не на проповідника чи групу прославлення, а на спільноту, створивши під час зібрання неформальну атмосферу вітальні або кав'ярні. Тобто церква не повинна перетворюватися в театр або спортивні змагання, під час яких більшість лише спостерігає за діями кількох людей. Навпаки, кожен учасник служіння повинен мати можливість прийняти у ньому безпосередню участь. Виникаюча церква намагається уникати поділу буття на світську і духовну сфери, який, на її думку, був упроваджений у християнську віру в епоху Просвітництва. Натомість підкреслюється функція церкви як Божого народу, а не місця для зустрічей. Із запереченням протиставлення світського й духовного зникає і поділ місць для богослужіння на святі або профанні, тому для церковних зустрічей часто зумисне обираються кафе, бари і житлові будинки, а не тільки спеціальні будівлі.

Необхідність переосмислення підходу до поклоніння з урахуванням принципів постмодернізму поступово виходить за рамки власне Виникаючої церкви. Так, ще у 1999 р. під час тейхаської баптистської музичної конференції Кріс Сеай у Х'юстоні проводив семінар на тему «Поклоніння у постмодерному контексті для нового покоління». Під час семінару промовець розвивав типові для руху ідеї про те, що музика є мовою постмодерністського покоління, і члени цього покоління зацікавлені в досвіді поклоніння, що включає всі органи чуття – зір, слух, дотик, смак і запах. Крім автентичної музики, цілісний досвід поклоніння може досягатися шляхом використання ладану, поетичних читань, ініціювання роздумів членів спільноти про твори мистецтва. Створюючи нові музичні й пісенні твори для сучасного покоління, автори мають орієнтуватися на історичні гімни і молитви з античних та середньовічних джерел.

Прийняття рухом постмодерністської критики раціоналізму створює передумови для відновлення символічного розуміння природи літургійної мови. Мова образів і символів вважається більш адекватною для виразу недоступної чуттєвому сприйняттю духовної реальності. Як зауважує К. Дорн, це не означає визнання неповноцінності цієї форми мови, яка може служити засобом передачі духовної істини лише тоді, коли перекладається абстрактним поняттям; навпаки, символ відкриває такі виміри змісту, які неможливо передати абстрактним поняттям [4, р. 139]. Давній вислів, згідно з яким «Церква говорить більше, ніж знає, і знає більше, ніж говорить», у застосуванні до літургії відображає розуміння характеру функціонування літургійної мови та пояснює причину критики традиційних протестантських церков постмодерністськими богословами. На їхню думку, пастори–вчителі занадто часто піддаються тенденції «пояснювати» символи, використовуючи дидактичні витлумачення, які обмежують здатність символів відкривати свій багатоманітний зміст учасникам богослужіння.

Рух наголошує на важливості творчого підходу і використання творів мистецтва у поклонінні та богословських рефлексіях, що приваблює до нього значну кількість людей творчості. Богослови Виникаючої церкви роблять наголос на доброті творіння і потребі залучення християн в культурні процеси, особливо в мистецтво. На їхню думку, живопис, скульптура, музика, танець, театр, фільм, поезія і література можуть бути істотними шляхами виконання людиною своєї ролі як частини творіння і представлення Царства Божого світу. Ця позиція церкви в цілому відповідає загальному погляду християнства на творчість як прояв і розгортання боголюдської природи людини, її шляху до з'єднання з Божественним, засобу розкриття на цьому шляху всіх природних можливостей людини.

Варто звернути увагу на силкування руху впроваджувати у поклоніння різноманітні категорії форм спілкування. Як відомо, світосприйняття постмодернізму багато в чому народилося з творчості французьких учених, які були пов'язані насамперед зі світом філологічних знань і (завдяки зацікавленню спадщиною Ніцше і Гайдеггера) філософією мови. Отож, у творах вчених цього кола відбулася підміна «метафізичної» онтології семіотикою, традиційно–філософської проблематики Бога, Буття, Суті – проблемою Тексту, який дається

нам не тільки в письмовій культурі, але й у культурі «голосу» (усній живій комунікації), а також у культурі невербальних форм спілкування, які стоять за «голосом» (пластичний образ, жест, вигук, пристрась і т.д.). У цьому ж руслі мислив Жак Дерріда, стверджуючи, що традиційні філософські трактування Буття і людини відійшли у минуле і поступились місцем філософії знака, що зумовлює завершення епохи культурного домінування писемного мовлення («графоцентризму») над усним, перехід від логоцентризму до іконоцентризму, від слова до образу. Цю тенденцію яскраво ілюструє інтернет-ресурс *Alternativeworship*, який містить ідеї і ресурси для «змін церкви в культурі, що змінюється», пропонуючи використовувати у поклонінні декілька категорій «інгредієнтів»: «засновані на слові» (поєми, молитви, роздуми, ліричні пісні, примовляння, піснеспіви); «засновані на символі» (зняті на відео, в скульптурі, на папері, у жесті, танці, експонатах); «засновані на дії» (творчі дії, набожні акти, запалення свічок, помазання, письмо, молитва вголос, спів, хід по колу, міміка, скульптура тіла, циркові мистецтва); «засновані на звукові» (звучання музики, радіо– і теле–кліпи, жива музика, спів, читання, цитування біблійних текстів, думки вголос, розмова); «засновані на баченні» (показ відео і кіно, скульптури, картини, інсталяції); «засновані на уяві» (керовані фантазії, мислення, малювання, написання пісень у реальному часі); «засновані на дотику/запаху» (помазання, покладання рук, використання ладану, каменів та інших природних об'єктів, формування виробів з глини, миття рук). Відзначимо, що рух «альтернативного поклоніння» зародився у середовищі харизматичних церков Великої Британії в середині 1980–х років. Його основною метою було відродження ранньохристиянського церковного життя з першочерговим наголосом на учнівстві, спільноті й поклонінні. Для служінь, які впроваджували альтернативне поклоніння, характерне інтенсивне використання мультимедійних технологій, експериментальність, готовність використовувати духовні практики та літургійні зразки різних християнських традицій. Стилістика служіння орієнтувалася на традиції європейських клубів.

Отже, прагнення спільнот євангельського руху Виникаючої церкви відродити християнство як спосіб життя приводить до зацікавлення античними та середньовічними літургійними практиками, які втілювали у собі ідею про те, що не тільки інтелект, а й цілісна особа має брати участь у прославленні Бога. Концепція «давньої–майбутньої віри» (Р. Уеббер) полягає в обґрунтуванні відновлення досвіду поклоніння історичних християнських церков (літургії, медитативної практики, таїнств, церковного календаря тощо) та їх повторної контекстуалізації для постмодерністської культури. Нове відкриття християнства як східної релігії актуалізує поклоніння, що задіює всі органи чуттів віруючого, вносить зміни у церковну архітектуру, освітлення, музичний супровід богослужіння через привабливість досвіду таємниці, благоговіння, здивування, трансцендентності. Виникаючі церкви звертаються до цінностей мистецтва й переживання Бога, Який повинен перебувати в «місці» іншому, ніж щоденний секулярний простір, намагаються відновити зв'язок із традиціями минулого, довідатися і зрозуміти полісемантичність літургійних символів. Повернення до богослужбового вжитку давніх духовних

практик стимулюється й потужним екуменічним імпульсом, а також намаганням використовувати ідеї і засоби постмодерністської культури для залучення до християнських спільнот як людей інших релігій, так і нерелігійних сучасників. Виникаючі церкви намагаються не просто відродити давні духовні традиції, але й творчо експериментують щодо їх органічної адаптації з використанням сучасних мультимедійних засобів.

Список використаних джерел

1. Bader–Saye S. «The Emergent matrix: a new kind of church?» / Scott Bader–Saye // *Christian Century*, November 30, 2004.
2. Carson D. A. *Becoming Conversant With the Emerging Church: Understanding a Movement and Its Implications* / D. A. Carson. – Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 2005.
3. Crouch A. «The Emergent Mystique: Ministry Fashion Statement or the Church's Future» / Andy Crouch // *Christianity Today*, November 2004.
4. Dorn C. «The Emergent Church and Worship» / Christopher Dorn // *Reformed Review. A Theological Journal of Western Theological Seminary* 61, no. 3 (2008).
5. Gibbs E. *Emerging Churches: Creating Christian Community in Postmodern Cultures* / Eddie Gibbs and Ryan Bolger. – Grand Rapids: Baker Academic, 2005.
6. Jones T. *Postmodern Youth Ministry* / Tony Jones. – Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 2001.
7. Kimball D. *The Emerging Church: Vintage Christianity for New Generations* / Dan Kimball. – Grand Rapids: Zondervan, 2003.
8. Morgenthaler S. «Emergent Church» / Sally Morgenthaler // *Exploring the Worship Spectrum: 6 Views*, edited by Paul E. Engle and Paul A. Basden. – Grand Rapids: Zondervan, 2004.
9. Webber R. *Ancient–Future Faith: Rethinking Evangelicalism for a Postmodern World* / Robert Webber. – Grand Rapids: Baker Books, 1999.
10. Webber R. *Wanted Ancient–Future Talent* / Robert Webber // *Worship Leader*, May/June 2005.
11. Webber R. *Worship Old and New: A Biblical, Historical, and Practical Introduction* / Robert Webber. – Grand Rapids: Zondervan, 1994.

Solovii R. P., *Candidate of Historical Sciences (PhD), Senior Researcher of the Center for the Study of Religion of National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), romansoloviy@e-aaa.info*

«Ancient–Future» Worship in the liturgical practices of Emerging Church

The aspiration of Emerging church movement to revive Christianity as a way of life leads to interest in the ancient and medieval liturgical practices that are embodied in the idea that not only intelligence, but also a complete person should participate in praise to God are investigated. The concept of «ancient–future faith» (Robert Webber), which consists in justification recovery of experience worship of historical Christian Churches (liturgy, meditation practice, sacraments, church calendar, etc.) and its re-contextualization for postmodern culture, expressed in address to the values of art and experience of God in sacred space, trying to understand the liturgical symbols are disclosed. A return to liturgical use of ancient spiritual practices is stimulated by ecumenical impulse and attempts with the aid of means of postmodern culture to involve people of other religions and non-religious to the Christian communities contemporaries is proved.

Keywords: «Ancient–Future» Worship, Worship, postmodernism, Emerging Church.

Соловий Р. П., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник, Центр исследования религии Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), romansoloviy@e-aaa.info

«Древнее–будущее» поклонение в богослужбных практиках Появляющейся церкви

Исследовано, что стремление движения Появляющейся церкви возродить христианство как образ жизни приводит к заинтересованности античными и средневековыми литургическими практиками, которые воплощали в себе идею о том, что не только интеллект, но и целостная личность должна принимать участие в прославлении Бога. Раскрыто концепцию «древней–будущей» веры (Р. Уэббер), которая заключается в обосновании восстановления опыта поклонения исторических христианских церквей (литургии, медитативной практики, таинств, церковного календаря и т.д.) и их повторной контекстуализации для постмодернистской культуры, выражающейся в обращении к ценностям искусства и переживания Бога в

сакральном пространстве, попытках понять литургические символы. Доказано, что возвращение к богослужебному употреблению древних духовных практик стимулируется экуменическим импульсом, а также попыткой при помощи средств постмодернистской культуры привлечь к христианским общинам людей других религий и нерелигиозных современников.

Ключевые слова: «древнее-будущее» поклонение, богослужение, постмодернизм, Появляющаяся церковь.

УДК 246:101.2.001.363(045)

Леценко А. М.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Херсонська державна морська академія
(Україна, Херсон), alena020114@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СПРИЙНЯТТЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Визначені особливості процесу сприйняття творів християнського сакрального мистецтва. Визначено специфічні ознаки зазначеного процесу, зокрема доведено значення амбівалентної бінарно-опозиційної взаємодії у процесі сприйняття віруючим змісту творів сакрального мистецтва. Акцентовано увагу на формування системи «автор твору сакрального мистецтва – твір сакрального мистецтва – людина – твір сакрального мистецтва», що формується у процесі впливу християнського сакрального мистецтва на віруючого.

Ключові слова: «бінарна опозиція», «принцип діалогічності», твір християнського сакрального мистецтва, християнське сакральне мистецтво.

Мистецтво це унікальна людська діяльність, яка викликає постійний інтерес, створює певний емоційний фон, штовхає до переживання безлічі почуттів тощо. Християнське сакральне мистецтво (як і будь-яке інше сакральне мистецтво) є феноменом, який не втрачає своєї важливості та впливовості протягом більше ніж двох тисяч років. Тому, будь-які аспекти його рецепції, вивчення, аналізування є постійно актуальними не зважаючи ні на історичні події, ні на зміни світоглядних парадигм тощо. Його вивчення створює можливості для розуміння механізмів впливу на людину та значення для життєдіяльності суспільства взагалі. Тому, актуальними є питання визначення особливостей процесу сприйняття творів християнського сакрального мистецтва віруючою людиною та виявлення специфіки системи «автор твору сакрального мистецтва – твір сакрального мистецтва – людина – твір сакрального мистецтва», яка є закономірною у процесі функціонування сакрального мистецтва, зокрема його впливу на людину.

Метою статті є розкриття особливостей та механізмів сприйняття християнського сакрального мистецтва вірянами. Відповідно головним завданнями дослідження є висвітлення подвійної природи сприйняття вірянном християнського сакрального мистецтва, аналіз релігійного твору як системного явища та визначення суті явища амбівалентної бінарно-опозиційної взаємодії у процесі сприйняття віруючим змісту творів сакрального мистецтва.

Вивченням християнського сакрального мистецтва займалися М. Еліаде, Р. Жерар, Т. Буркхардт, Ф. Шуон, Д. Угрінович, Є. Яковлев, М. Попович, С. Кримський, С. Абрамович, В. Головей, В. Шелюто; окремі види сакрального мистецтва розглядалися зарубіжними вченими А. Н. Терріном, Т. Моїсеєвою, Б. Раушенбахом, Е. Мірзояном, І. Ібрагімовим; українськими дослідниками І. Солярською, Л. Гнатюк, З. Лановик, О. Клековкіним, І. Харитоновим та ін.

На подвійний характер процесу сприйняття, звертає увагу і Ю. Лотман. З точки зору дослідження проблеми християнського сакрального мистецтва, нам імпонує його думка щодо того, що процес сприйняття твору мистецтва «потребує подвійного переживання – водночас забути, що перед тобою вигадка, і не забувати цього» [3, с. 227]. Через захоплення людиною змістом твору сакрального мистецтва, через її емоції та почуття «мистецтво впливає на свідомість і підсвідомість людини, її установки й ціннісні орієнтації, переконання і мотиви поведінки, творчу активність і професійну діяльність. У цьому процесі воно проникає до внутрішнього світу особистості й взаємодіє з її життєвим і художнім досвідом, з глибинними підвалинами «Я» людини. Ця амбівалентна бінарно-опозиційна взаємодія передбачає водночас і соціалізацію особистості – включення її до суспільних зв'язків і професійних стосунків, і її персоналізацію – утвердження людини в її самоцінному значенні, поглиблення її особистісного начала і усвідомлення своєї «самості» [4, с. 63].

Тому, сакральний твір, як і усі твори світського мистецтва, включає подвійну сутність твору як системного явища. З одного боку, сакральне мистецтво створюється митцем, який є носієм суто індивідуальних, тобто суб'єктивних релігійних, моральних та естетичних поглядів. З іншого – втілений у релігійному мистецтві митцем конкретний художній священний образ, який має у перспективі сприйматися реципієнтом. Крім того, цей художній священний образ має здійснювати на реципієнта певний вплив, що витікає зі специфіки функціонування системи «автор твору сакрального мистецтва – твір сакрального мистецтва – людина – твір сакрального мистецтва», яка є закономірною у процесі функціонування сакрального мистецтва.

Явище амбівалентної бінарно-опозиційної взаємодії (лат. binarius – подвійний, складений з двох частин), яке виникає у процесі сприйняття людиною змісту творів сакрального мистецтва, має ознаки системного та взаєморегулюючого явища, виникає необхідність проаналізувати його сутність з метою визначення специфіки художньої рецепції у процесі сприйняття людиною творів християнського сакрального мистецтва.

Останнім часом, у науковій літературі значна увага приділяється так званій теорії «бінарної опозиції». Вважається, що вона визначає специфічний інструментарій, універсальний засіб для пізнання людством навколишнього світу, щоб усвідомлювати його сутність [5, с. 39]. Врахування наявності у природному та суспільному середовищі фактору «бінарних опозицій» дозволяє розглядати явища дійсності та людської життєдіяльності завдяки прийому співставлення протилежних дифенцій. Наприклад, життя – смерть, душа – тіло, добро – зло, тощо. Такий підхід використовується у різних сферах наукового знання, зокрема філософії, психології, етиці, мистецтві тощо. Основний акцент робиться на те, що принципи «бінарної опозиції» передбачають поділ на протилежності усього, що стає предметом інтересу, наприклад, на еретиків і правовірних, віруючих та невіруючих, щасливих та нещасних, людину та суспільства тощо. Підкреслюється, що саме такий підхід найбільш активно використовується у літературі та поезії, які класично вважаються видами мистецтва [3, с. 227].

Принципи «бінарної опозиції» є співзвучними з позицією М. Бахтіна стосовно вияву та значення у